

РОЄНКО С. О.

Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини
старший викладач
м. Умань

Правовий захист учнів приватних навчальних закладів в Україні (II половина XIX століття)

Освіта посідає виняткове місце в державі. У XIX – на початку XX століття належне місце в системі освіти поряд з державними закладами займали приватні заклади освіти. Вони сприяли розширенню мережі навчальних закладів різних типів та рівнів. Варто відзначити, що переломним етапом в розвитку шкільної приватної освіти став 1857 р. – рік одержання дозволу відкривати приватні заклади без обмеження їх кількості. З цього часу приватні школи починають розглядатися державою як один з важливих засобів за допомогою якого можна було б хоч частково заповнити потребу в поширенні освіти серед населення. Згодом було дозволено відкривати приватні жіночі пансіони у західних губерніях, попечителі отримали право самостійно давати дозволи на відкриття приватних закладів. Така урядова політика спричинила неабияке пожвавлення в розвитку приватної ініціативи. Збільшення кількості приватних закладів, в свою чергу, впливало на зростання якості освіти, оскільки вони породжували конкуренцію серед виробників освітніх послуг.

З метою створення більш сприятливих умов для розвитку шкільної приватної освіти 19 лютого 1868 року було прийнято документ «Об изменении и дополнении ныне действующих узаконений о частных училищах» [6].

З-поміж інших змін і уточнень, запроваджених міністерством, важливим було надання приватним навчальним закладам можливості змагатися з державними класичними гімназіями. Їх вихованці дістали право,

пройшовши відповідні випробування перед своїми викладачами, вступати до університету. Екзамен належало проводити під наглядом навчального відомства у такий самий спосіб, який визначений стосовно цього в інструкції міністра народної освіти [6, с. 654].

Прийнявши зміни і доповнення до законодавства про приватні навчальні заклади, міністерство народної освіти і далі продовжувало його вдосконалювати.

Наприклад, у зв'язку з тим, що вихованцям приватних класичних гімназій було надано право вступати в університет нарівні з випускниками державних класичних гімназій, виникла необхідність врівноважити вимоги остаточних випробувань в зазначених гімназіях з вимогами, які існують стосовно цього питання в урядових гімназіях, і підпорядкувати саме проведення випробувань такому ж строгому контролю з боку навчального відомства. З цією метою Учений комітет міністерства народної освіти розглянув проект «Инструкции для производства окончательных испытаний в частных классических гимназиях на право поступления в университет» і прийняв рішення затвердити інструкцію і запропонував її «до виконання і керівництва, як експеримент, на три роки, з тим, щоб після закінчення цього часу, були подані в міністерство міркування про доповнення і зміни інструкції, якщо в тому буде потреба» [1, с. 30].

Згідно з цією інструкцією остаточне випробування повинно проводитися в приватних гімназіях в тому ж обсязі і з дотриманням тих же умов, як і в державних гімназіях, і не інакше, як у присутності і за участю депутатів з боку вченого відомства [1, с. 30–34].

Приватним навчальним закладам також була приділена увага і зроблені певні уточнення щодо їх діяльності у «Правилах об испытаниях учеников гимназий и прогимназий ведомства министерства народного просвещения» (1872). Ними, зокрема, визначалося, що приватні гімназії «мають право піддавати випробуванню лише власних учнів, і притому приватні навчальні заклади – лиш тих з них, які навчалися тут упродовж не

менше трьох років підряд перед тим. Правило повинно мати силу тільки стосовно тих учнів, які вступили в ці навчальні заклади після оприлюднення цих правил. Недотримання його тягло б за собою для приватного училища втрату особливих прав, зазначених у ст. 3 і 4 зазначеного узаконення про приватні училища. Втім, від рішення окружного навчального керівництва залежало об'єднання учнів приватних гімназій для проведення випробування зрілості незалежно від їх кількості з учнями державних гімназій, з дотриманням лише тієї умови, щоб воно у будь-якому разі проводилося викладачами приватних гімназій за участю і під наглядом представників навчального відомства. ... Представники навчального відомства, помітивши якісь порушення, мали право призупинити проведення випробувань про що доповісти начальству, попечителю навчального округу [7, с. 47]. Якщо ж випадки ухиляння від правил набудуть систематичності, то в майбутньому такий навчальний заклад позбавляється найменування гімназії і права здійснювати випробування зрілості [7, с. 47].

Однак життя постійно породжувало нові питання, що потребували розв'язання. У червні 1874 р. попечителями навчальних округів було порушене питання про пільги, якими можуть користуватися вихованці приватних навчальних закладів, відбуваючи «військову повинність» нарівні з учнями державних загальноосвітніх закладів. Особливо важливою тут була така пільга, як відстрочка вступу до армії до 22 років [8, с. 248–250].

Тож 28 січня 1875 р. вийшла постанова Державної ради «О предоставлении отсрочки по отбыванию воинской повинности обучающимся в частных учебных заведениях 1-го разряда», якою вихованцям приватних навчальних закладів було надано право на відтермінування проходження військової служби до 22 років для того, щоб завершити навчання [5, с. 193–798].

Певні поступки у цьому питанні 1875 р. були зроблені, але вони не задовольняли учнів приватних навчальних закладів та їхніх батьків.

Для того, щоб врегулювати питання, 12 квітня 1883 року цар підписав указ «О правах воспитанников частных гимназий по отбыванию воинской повинности» [4, с. 1388 – 1389].

Після цього указу було прийнято ще цілий ряд циркулярів міністерством народної освіти та навчальними округами з роз'ясненнями, уточненнями, тлумаченнями цього документа [3, с. 24–25; 2, с. 13] та ін.

Прийняття законів, постанов, які регулювали приватну освіту, зокрема щодо питань про отримання вихованцями приватних навчальних закладів тих пільг, якими користувалися учні державних закладів, сприяло розвитку шкільної приватної освіти.

Список використаних джерел:

1. Инструкции для производства окончательных испытаний в частных классических гимназиях на право поступления в университет // Постановления совета Министра народного просвещения. Заседание 15-го октября 1870 года (Журнал № 46) // Журнал Министерства народного просвещения. – 1871. – Ч. 153. – Январь. – С. 30–36.

2. О порядке испрошения продолжения отсрочки по отбыванию воинской повинности // Циркуляр по Управлению Киевским учебным округом за 1886 г. – С. 131. // Свод законоположений и распоряжений о частных училищах и домашнем обучении / сост. А. А. Луцкевич – К. : Типография И. Крыжановского и В. Авдюшенко, 1901. – С. 198–199.

3. О правах воспитанников частных гимназий и реальных училищ по отбыванию воинской повинности // Журнал Министерства народного просвещения. – Ч. 237 – 1885. – Февраль. – С. 24–25.

4. О правах воспитанников частных гимназий по отбыванию воинской повинности // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб. : Типография Высочайше утвержд. Товарищ.

«Общественная польза», 1892. – Т. 8 : Царствование императора Александра III. 1881–1893 годы. – С. 1388–1389.

5. О предоставлении отсрочки по отбыванию воинской повинности обучающимся в частных учебных заведениях 1-го разряда // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб. : Типография В. С. Балашева, 1878. – Т. 6 : Царствование императора Александра II. 1874–1876. – С. 793–798.

6. Об изменении и дополнении ныне действующих узаконений о частных училищах // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб., 1871. – Т. 4 : Царствование императора Александра II. 1865–1870. – С. 653–686.

7. Правила об испытаниях зрелости (Утверждены г. министром народного просвещения 8-го декабря 1872 года) // Журнал Министерства народного просвещения. – Ч. 165. – 1873. – С. 36–84.

8. Циркулярное предложение начальствам учебных округов по вопросу о льготах воспитанников частных учебных заведений при отбывании воинской повинности // Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения – СПб. : Типография П. П. Сойкина, 1901. – Т. 6 : 1874 – 1876. – С. 248–250.